

Iwona SAMBORSKA

<https://orcid.org/0000-0002-5633-7994>

dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: iwona.samborska@us.edu.pl

Projektowanie zrównoważonego środowiska edukacyjnego

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, zrównoważone środowisko edukacyjne, zrównoważone środowisko życia, projektowanie zmian, edukacja, środowisko edukacyjne.

Uwagi wstępne

Na temat współczesnej szkoły, jej wizerunku, zadań, jakie powinna spełniać, toczą się burzliwe dyskusje w kręgach naukowych, społecznych i rodzinnych. Jej kształt postrzegany jest różnie, w zależności od przyjętej perspektywy – dziecka/ucznia, nauczyciela, rodzica. Wszystkie wymienione podmioty edukacji zgadzają się jednak co do tego, że chcą zmiany w kształceniu dzieci oraz zmiany w polskiej szkole. Zmiana postrzegana jest jako cecha konstytutywna rozwoju, w tym nowego jego paradygmatu określanego jako „rozwój zrównoważony”¹. Idea zrównoważonego rozwoju, obecna od kilku dziesięcioleci w przestrzeni naukowej, społecznej i gospodarczej, przechodziła różne fazy nasilenia, będąc odbierana i przedstawiana w wyróżnionych kręgach zarówno w sposób pozytywny, jak i bardziej krytyczny². W ostatnich latach staje się coraz bardziej doceniana, również w przestrzeni edukacji³. Podejmowane są inicjatywy nie tylko

¹ T. Borys, *Trwały i zrównoważony rozwój*, [w:] *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, red. W. Gasparski, Warszawa 2012, s. 474–483.

² Por. tamże, s. 478–479.

³ Należy wskazać na działania w sferze „Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju”, które mają za zadanie rozwijać świadomość ekologiczną (środowiskową) wszystkich obywateli i na wszystkich poziomach kształcenia. Zob. „Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju” jako

o charakterze teoretycznym, mające za zadanie propagowanie idei edukacji w duchu zrównoważonego rozwoju, ale też udane próby przełożenia owych inicjatyw i założeń na język praktyki. Przykładem takiego działania mogą być projekty realizowane przez nauczycieli akademickich we współpracy z wykładowcami uczelni zagranicznych. Wymiernym efektem tego rodzaju aktywności są nowatorskie rozwiązania metodyczne czy opracowywane programy przedmiotów w ramach kształcenia nauczycieli⁴. W tego rodzaju działalności ważne są zarówno koncentracja myśli naukowej i projektowanie zmian, jak i działania na rzecz upowszechniania nauki w środowisku. Jest to proces angażujący wielość podmiotów w dłuższym okresie, gdyż podjęte inicjatywy tworzą kolejne wyzwania. Angażują zarówno badaczy, jak i dla praktyków podejmujących wysiłek w kierunku zaszczepienia pożądanych zmian w edukacji dziecka, czyli wdrożenia efektów pracy teoretyków w codzienność edukacyjną. Naturalną konsekwencją staje się włączanie w ów proces coraz większej liczby nauczycieli oraz placówek edukacyjnych⁵.

Idea zrównoważonego rozwoju aktualnie znajduje odzwierciedlenie w dokumentach mających charakter międzynarodowy, jak i stanowiących regulacje

inicjatywa o zasięgu globalnym ustanowiona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ na lata 2005–2014. Działania w zakresie rozpropagowania idei w przestrzeni edukacji i koordynowania prac z nią związanych prowadzone były pod patronatem UNESCO. A. Kuzior, *Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2014, seria „Organizacja i Zarządzanie”, z. 72, s. 88–89. https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-9fb0df8b-acbc-473a-b624-223cdf627755/c/KUZIOR_ZNPSLOZ_72_2014.pdf [dostęp: 14.04.2018]; L. Tuszyńska, *Nauki o środowisku przyrodniczym*, [w:] A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, L. Tuszyńska, *Edukacja środowiskowa w kształceniu nauczycieli w perspektywie praktycznej*, Warszawa 2015, s. 26–27.

⁴ Projekt: „Edukacja Środowiskowa dla Zrównoważonego Rozwoju w Kształceniu Nauczycieli” realizowany przez wykładowców polskich z Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie oraz norweskich z Uniwersytetu Agder w Kristiansand, w ramach którego został opracowany program przedmiotu „przyrodnicze laboratoria terenowe” – projekt współfinansowany ze środków norweskich i krajowych, zgodnie z umową FSS/2014/HEI/W/0029. Zadanie 6. Podaję za: A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, L. Tuszyńska, *Edukacja środowiskowa w kształceniu nauczycieli w perspektywie praktycznej*, s. 4.

⁵ Przykładem mogą być działania podejmowane przez zespół badaczy skupionych wokół Zakładu Wczesnej Edukacji Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, pod kierownictwem prof. dr hab. Józefy Bałachowicz, które dotyczą realizacji projektów („Edukacja Środowiskowa dla Zrównoważonego Rozwoju w Kształceniu Nauczycieli”), upowszechniania wiedzy poprzez organizowanie konferencji o zasięgu międzynarodowym oraz publikacji (np. Międzynarodowa Konferencja Naukowa: „Edukacja środowiskowa dla zrównoważonego rozwoju w kształceniu nauczycieli. O przyrodzie – w przyrodzie – dla przyrody”, zorganizowana 16 maja 2016 roku w APS w Warszawie; Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Zrozumieć uczenie się – zmienić szkołę. W stronę edukacji dla zrównoważonego rozwoju”, która odbyła się 24 listopada 2017 r. w APS w Warszawie). Jako przykład takiego działania może też służyć inicjatywa podjęta w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, jako: Śląskie Seminarium Dydaktyczne nt. *Idea globalnego i zrównoważonego rozwoju w edukacji formalnej i nieformalnej* – zorganizowane przez Instytut Pedagogiki UŚ w Katowicach i Fundację Instytut Globalnej Odpowiedzialności, 16 października 2014 r. w Katowicach.

wewnętrzne państwa. Szczególnie ważne jest to, że pojawia się również w odniesieniu do edukacji dziecka⁶. Wizja zrównoważonego rozwoju została zawarta w rezolucji ONZ przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne 25 września 2015 r. pod nazwą – *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*⁷. Zawiera ona 17 celów zrównoważonego rozwoju na lata 2016–2030 oraz powiązanych z nimi zadań. Cele i zadania odnoszą się do najbardziej palących problemów współczesnego świata. Mają charakter globalny, odzwierciedlają zrównoważenie w aspektach gospodarczym, społecznym, środowiskowym oraz wykraczają poza Milenijne Cele Rozwoju. Ujęte zostały w sposób ogólny. Cel zrównoważonego rozwoju, który odnosi się do edukacji w dokumencie *Agenda 2030*, to cel nr 4, który brzmi następująco: „Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie”⁸. Znajduje on uszczegółowienie w postaci siedmiu dodatkowych celów oraz trzech kolejnych⁹. Najbardziej znaczące kwestie odnoszące się do wczesnej edukacji dziecka zostały zawarte w celach 4.1–4.2. Kładą one nacisk na zapewnienie uzyskania przez wszystkie dzieci (dziewczęta i chłopców) do 2030 roku „nieodpłatnej, sprawiedliwej, dobrej jakości edukacji na poziomie podstawowym...” (cel 4.1) oraz „dostęp do możliwości wysokiej jakości rozwoju we wczesnym dzieciństwie, opieki i edukacji przedszkolnej przygotowującej do rozpoczęcia edukacji na poziomie podstawowym” (cel 4.2). Kraje członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych (193 kraje), podpisując dokument, zobowiązały się do realizacji celów *Agendy 2030* oraz odzwierciedlania ich w działaniach wewnętrznych. W Polsce Rada Ministrów przyjęła 14 lutego 2017 r. *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*¹⁰. Dokument ten wpisuje się w ogólnościatowe założenia i plany poprawy jakości życia ludzi na świecie, które zostały ujęte w *Agendzie 2030*. Pomocny w znalezieniu sposobów realizacji celów zrównoważonego rozwoju ma być dokument opracowany w ramach OECD *Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030: w kierunku pomyślnego wdrożenia w Polsce*¹¹. Należy zaznaczyć, że idea działania na rzecz

⁶ J. Bałachowicz, *Idea zrównoważonego rozwoju w edukacji dziecka*, „Prima Educatione” 2017, s. 21–38. <https://journals.umcs.pl/pe/article/download/6394/4490> [dostęp: 15.04.2018].

⁷ Organizacja Narodów Zjednoczonych, A/RES/70/1, Zgromadzenie Ogólne, Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/.../agenda_2030_pl_20160923.docx [dostęp: 15.04.2018].

⁸ Tamże, s. 16.

⁹ Tamże, s. 19.

¹⁰ Uchwała nr 8 RM z 14.02.2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). „Monitor Polski Dziennik Urzędowy RP” z 15.03.2017 r., poz. 260.

¹¹ *Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030: w kierunku pomyślnego wdrożenia w Polsce*, seria Lepsza Polityka Państwa, OECD, listopad 2017. <http://www.oecd.org/poland/Better-Policy-Series-Poland-Nov-2017-PL.pdf> [dostęp: 14.04.2018].

zrównoważonego rozwoju stanowi w Polsce zasadę konstytucyjną i została zapisana w art. 5 ustawy zasadniczej, jaką jest obowiązująca Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

Zrównoważone środowisko życia i uczenia się dziecka jako środowisko edukacyjne

Kształtowanie środowiska edukacyjnego w odniesieniu do zasad zrównoważonego rozwoju należy traktować jako działanie harmonijne w relacji ze środowiskiem przyrodniczym, w wymiarze materialno-technicznym i społeczno-kulturowym. Elementem strukturalnym tak pojmowanego środowiska edukacyjnego powinna być edukacja podmiotowa, którą – jak podkreśla Krystyna Chałas – kreują godność osobowa i osobowościowa podmiotów edukacji¹². Edukacja podmiotowa powinna stwarzać warunki osobistego i całościowego doświadczania sytuacji, zdarzeń, relacji w odniesieniu do świata fizyczno-przyrodniczego, społecznego, kulturowego, duchowego. Powinna stwarzać warunki do „doświadczania swojej indywidualności, wartości i poczucia sprawstwa, swojej tożsamości rozumianej jako kompetencja rozumienia problemów, odpowiedzialnego korzystania z wolności”¹³. Tak pojmowane środowisko edukacyjne będzie zrównoważone, obejmując zrównoważone środowisko życia i uczenia się dziecka w kontekście teraźniejszości, przeszłości i przyszłości. Józefa Bałachowicz podkreśla, że współczesna szkoła nie wpisuje się w tworzenie „zrównoważonego środowiska życia”, że pozbawiona jest obszarów „[...] całościowego uczenia się, demokratyzacji środowiska edukacyjnego, wspierania rozwoju autonomicznej i refleksyjnej jednostki, wartości wspólnotowego życia, kreatywnego i innowacyjnego uczenia się, rozwijania umiejętności zadawania pytań badawczych i twórczego poszukiwania odpowiedzi”¹⁴. Zrównoważone środowisko edukacyjne powinno być postrzegane jako element ekosystemu stanowiący integralną jego część – ujmujący zależności i wzajemne powiązania w obrębie różnych obszarów życia, jego jakości i oddziaływań tego, co naturalne i sztuczne. Podmioty edukacji – uczniowie, nauczyciele i rodzice – powinny znaleźć w nim warunki do rozwoju indywidualnego i społecznego, do nabywania wiedzy, umiejętności i postaw. Zrównoważone środowisko edukacyjne powinno stanowić „ofertę”

¹² K. Chałas, *Godność podmiotów edukacji jako czynnik budowania życia wartościowego i kreowania środowiska edukacyjnego*, [w:] *Ku życiu wartościowemu. Idee – koncepcje – praktyki*, t. 1, *Idee – koncepcje*, red. M. Czerepaniak-Walczak, J. Madalińska-Michalak, B. Śliwerski, Kraków 2018, s. 282.

¹³ Tamże.

¹⁴ J. Bałachowicz, *Szkoła jako przestrzeń budowania przyszłości*, [w:] *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*, red. J. Bałachowicz, A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, A. Witkowska-Tomaszewska, Warszawa 2017, s. 15.

w odniesieniu do potrzeb osób uczących się oraz „szansę” twórczego kształtowania różnych sfer życia. W takim rozumieniu może być traktowane jako zrównoważone środowisko życia i uczenia się, jako przestrzeń wrażliwa aksjologicznie, społecznie oraz podatna na wiedzę. O zrównoważonym środowisku edukacyjnym należy myśleć jako o przestrzeni umożliwiającej kształtowanie świadomości w różnych jej aspektach – ekologicznym, społecznym, ekonomicznym i prawnym; należy myśleć jako o przestrzeni, która umożliwia samorozwój jednostki, daje możliwość podejmowania działań twórczych, przedsiębiorczych, innowacyjnych. Trzeba myśleć o nim jak o przestrzeni, która pozwala na kształtowanie wrażliwości na otaczający świat, poznawanie i doświadczanie wartości dobra, piękna, prawdy. Innymi słowy, zrównoważone środowisko edukacyjne to środowisko, które pozwala na uczenie się i nauczanie w duchu wartości, na poznawanie i zgłębianie ich istoty¹⁵.

Znaczenie edukacji w kształtowaniu „filozofii życia”, która wspomaga dojrzewanie i rozwój, podejmowanie trudnych wyborów w obliczu sytuacji i zadań, edukacji, która sprzyja włączaniu się z szacunkiem, zaufaniem i poczuciem sensu do społeczności, czyli edukacji inkluzyjnej, dostrzegane jest przez pedagogów z różnych części świata. To z ich inicjatywy pod koniec lat 90. ubiegłego wieku powstał szeroko zakrojony program edukacyjny *Living Values: An Educational Program (LVEP)*, którego celem było (i nadal jest): „poznanie i zgłębienie istoty [...] wartości natury osobistej i społecznej”¹⁶. Wartości te zostały uznane za kluczowe w przestrzeni życia, są to: *pokój (spokój* w odniesieniu do edukacji dzieci w wieku przedszkolnym), *szacunek, miłość, odpowiedzialność, szczęście, współdziałanie, uczciwość, pokora, tolerancja, prostota, jedność, wolność*¹⁷. Twórcy programu podkreślają, że stanowią one podstawę „kreowania i wprowadzania trwałej pozytywnej z m i a n y [podkr. – I.S.] jednostki”¹⁸. W kontekście zasad zrównoważonego rozwoju oraz wizji wczesnej edukacji dla zrównoważonego rozwoju (EZR)¹⁹ wydaje się też ważne przywołanie fundamentalnych założeń *LVEP*, które wpisują się w sferę zrównoważonego środowiska edukacyjnego.

¹⁵ Potrzebę prowadzenia tego rodzaju działań w przestrzeni edukacyjnej, w wymiarze globalnym, dostrzeżono już w latach 90. ubiegłego stulecia. Podstawę stanowił międzynarodowy projekt z okazji 50. rocznicy powstania ONZ pt. „Dzielmy się Naszymi Wartościami dla Lepszego Świata”, którego motto zapożyczone zostało z preambuły Karty Narodów Zjednoczonych – aby „przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i znaczenie istoty ludzkiej...”. Podają za: D. Tillman, D. Hsu, *Wychowanie w duchu wartości. Wchodzenie w świat 3–7 lat. Program edukacyjny*, tłum. R. Zawadzki, Warszawa 2004, s. 7.

¹⁶ Tamże, s. 5.

¹⁷ Tamże, s. 5–7.

¹⁸ Tamże, s. 7.

¹⁹ Por. J. Bałachowicz, *Szkoła jako przestrzeń...*, s. 91–95; E. Lewandowska, *Edukacja obywatelska – edukacja demokratyczna – edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*, red. J. Bałachowicz, A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, A. Witkowska-Tomaszewska, Warszawa 2017, s. 150–153.

Przed wszystkim twórcy programu podkreślają, że uczenie się w duchu przywołanych wartości jest korzystne zarówno dla jednostek, jak i całych społeczności, gdyż wartości te zawierają w sobie szacunek i poszanowanie godności każdego człowieka. Po drugie – uczenie się w duchu wartości powoduje, że uczniowie poznają wartości, troszczą się o nie i potrafią je kreować w sytuacjach dnia codziennego, przy nadarzających się okazjach. Po trzecie – uczniowie, przebywając w środowisku „prześikniętym wartościami”, stają się osobami, które same stają się przepelnione tymi wartościami, mają je niejako „w sobie”. Stają się osobami, które „rozkwitają w atmosferze wartości, w korzystnym, bezpiecznym środowisku, przepelnionym wzajemnym szacunkiem i troską, w którym traktuje się ich jako osoby zdolne do uczenia się świadomego dokonywania społecznie wartościowych wyborów”²⁰.

Zrównoważony rozwój i edukacja

Zrównoważony rozwój w odniesieniu do edukacji należy rozpatrywać zgodnie z jego ideą, czyli w perspektywie ekologicznej, społecznej, gospodarczej²¹. Oznacza to, że działania w sferze edukacji będą miały charakter interdyscyplinarny. Będzie to edukacja „ponad przedmiotami”²², uwzględniająca sieć powiązań w obszarach: ekologia – społeczeństwo – ekonomia – prawo, oraz innych. Duże znaczenie w zakresie upowszechniania idei zrównoważonego rozwoju w przestrzeni edukacji należy przypisać perspektywie ekologicznej. Jej potencjał w tym względzie – ekologii jako nauki zajmującej się całokształtem oddziaływań między organizmami i ich środowiskiem – wydaje się nie do przecenienia. Dziecko/uczeń, pozostając w relacji z przyrodą, jest uwikłane/uwikłany w szereg związków i zależności ze światem, w którym żyje: musi dbać o siebie, o swoje zdrowie, o własny rozwój, o relacje z innymi. Jednocześnie musi mieć świadomość tego, że troska o własne dobro wymusza konieczność dbania o przyrodę. Powstaje więc potrzeba uczenia się tego, jak szanować przyrodę, jak żyć, aby nie szkodzić sobie i środowisku. W tym względzie ogromną rolę ma do spełnienia edukacja. Otwierają się przed nią prawdziwe wyzwania, którym musi sprostać, aby stała się edukacją na rzecz zrównoważonego rozwoju. Ekologia oraz powstające pod jej wpływem alternatywne nurty i kierunki o charakterze filozoficznym i etycznym mogą mieć wpływ na kształtowanie założeń edukacyjnych, jak i wytyczanie kierunków działań wychowawczych i edukacyjnych. Zdaniem B. Śliwerskiego, ekologia jest sama w sobie „[...] przesłaniem czysto pedagogicznym, gdyż wiąże się z troską o harmonię świata i społeczeństw poprzez wychowywanie

²⁰ D. Tillman, D. Hsu, dz. cyt., s. 8–9.

²¹ Por. E. Lewandowska, *Edukacja obywatelska...*, s. 144–145.

²² „Ponad przedmiotami” to hasło ostatniego „Kongresu Oświaty” w Katowicach, który odbył się w przestrzeni Muzeum Śląskiego 10 kwietnia 2018 roku.

ludzi do odpowiedzialności za stan Ziemi”²³. W tym kontekście należy ją łączyć z wychowaniem rozumianym jako pielęgnacja, piecza, gdyż wiąże się z troską i odpowiedzialnością za cały świat²⁴. Ekologia stanowi podstawę alternatywnych ujęć w filozofii i etyce. Ich tworzenie należy wiązać z całokształtem oddziaływań o charakterze ekonomicznym, społecznym, kulturowym, ale nie ulega wątpliwości, że jednym z powodów, dla których powstają, jest aktualny kryzys ekologiczny. Jego obecność należy wiązać z dotychczasowym stylem życia społeczeństw Zachodu i reakcją nań spowodowaną potrzebą nowego myślenia o sobie samym jako elemencie środowiska naturalnego, o swoim działaniu w środowisku i konsekwencjach tego działania. Kwestia odpowiedzialności za własne działania lub zaniechania jawi się jako podstawowa w myśleniu o środowisku i relacjach z nim. Prowadzone rozważania na gruncie filozofii, etyki, aksjologii prowadzą do swoistej „rewolucji” w myśleniu na ten temat. Jego efektem są pojawiające się nurty filozofii środowiskowej oraz nowe kierunki etyki środowiskowej²⁵. Ujawniają one nowe myślenie o środowisku, w którym żyjemy, oraz wskazują na to, że sprawa ratowania środowiska jest sprawą priorytetową, a ponadto zespoloną ze sferą wartości. Nowe myślenie o środowisku przejawia się w nowej świadomości ekologicznej jako szczególnej wrażliwości na wszystko, co nas otacza. Wyraża się w zespoleniu rzeczywistości subiektywnej, a więc rzeczywistości konkretnego człowieka, z rzeczywistością innych ludzi oraz z rzeczywistością pozaludzką, czyli wszelkich form życia. Powyższe idee obecne są w zasadach ekologii głębokiej²⁶.

Uwagi końcowe

Zrównoważone środowisko edukacyjne wymaga respektowania praw przyrody w wymiarze materialno-technicznym oraz praw, jakimi rządzi się społeczeństwo i gospodarka. Spoiwem łączącym różne elementy tak rozumianego

²³ B. Śliwerski, *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Kraków 2012, s. 223.

²⁴ Tamże, s. 219–223.

²⁵ Przeglądu w tym zakresie dokonał Piotr Skubała z Katedry Ekologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Do nurtów filozofii środowiskowej zalicza on: głęboką ekologię, bioregionalizm, humanizm ekologiczny, ekologię społeczną, ekofeminizm. Wśród kierunków nowej etyki środowiskowej wskazuje etykę antropocentryczną (sytuując w jej obrębie konserwatystów przyrody i etykę rozwoju zrównoważonego), etykę pośrednią i etykę nieantropocentryczną (biocentryzm, ekocentryzm). P. Skubała, *Filozoficzne i etyczne aspekty ochrony środowiska, projekt: „Uniwersytet Partnerem Gospodarki Opartej na Wiedzy współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego”*. Materiały w ramach wykładu e-learningowego dla studentów prawa UŚ, Katowice 2017.

²⁶ M. Śmiełowska, *Wzory kulturowe a ekologia*, [w:] *Środowisko, ekologia, świadomość społeczna (studia konceptualne i empiryczne)*, red. K. Frysztacki, T. Sółdra-Gwiżdż, Opole 1995, s. 82–85; P. Skubała, dz. cyt.

środowiska (będącego zespoleniem przestrzeni i miejsc) jest kultura. Zdaniem Marii Śmiełowskiej, wartości w danej kulturze jako przedmioty ludzkich potrzeb i dążeń wyznaczają cele zachowań, same zaś zachowania określają wzory kulturowe²⁷. W odczytaniu autorki, wzór kulturowy to „[...] składnik orientacji osobowościowych człowieka, funkcjonujący w związku z jego systemem wartości”²⁸. Wzory kulturowe stanowią pewne kryteria, poprzez które następuje ocena tego, co ważne i mniej ważne, albo co ważne w sensie jednostkowym, społecznym oraz subiektywnym i obiektywnym. Z punktu widzenia uczestnictwa w świecie społecznym przekładają się w dużej mierze na swoiste zasady postępowania wyznaczające zakres wymaganych zachowań oraz wprowadzanych ograniczeń, zakazów, nakazów. Dotykają więc sfery odpowiedzialności za własne zachowania i czyny. W tym znaczeniu ich celem jest ochrona jednostki, porządku społecznego oraz istotnych dóbr. Najwyższą normę w tym względzie stanowi norma podstawowa, która jest założona, a nie ustanowiona (*Grundnorm*)²⁹. Niektóre akty zachowań mają wobec tego sens subiektywnej powinności, a inne obiektywnie obowiązującej normy. Tym, co stanowi podstawę obowiązywania normy, jest norma podstawowa porządku prawnego państwa³⁰. Aby edukacja, na której ciąży obowiązek zaznajomienia młodego pokolenia z zasadami i regułami życia we współczesnym świecie, poradziła sobie z tak trudnym wyzwaniem, konieczne jest tworzenie zrównoważonego środowiska edukacyjnego obejmującego przestrzenie szeroko rozumianej edukacji ekologicznej, ekonomicznej i prawnej.

Bibliografia

- Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030: w kierunku pomyślnego wdrożenia w Polsce*, seria Lepsza Polityka Państwa, OECD, listopad 2017. <http://www.oecd.org/poland/Better-Policy-Series-Poland-Nov-2017-PL.pdf> [dostęp: 14.04.2018].
- Bałachowicz J., *Idea zrównoważonego rozwoju w edukacji dziecka*, „Prima Educatione” 2017. <https://journals.umcs.pl/pe/article/download/6394/4490> [dostęp: 15.04.2018]; <http://dx.doi.org/10.17951/PE/2017.1.21>.
- Bałachowicz J., *Szkoła jako przestrzeń budowania przyszłości*, [w:] *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*, red. J. Bałachowicz, A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, A. Witkowska-Tomaszewska, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.

²⁷ M. Śmiełowska, dz. cyt., s. 85.

²⁸ Tamże, s. 86.

²⁹ H. Kelsen, *Czysta teoria prawa*, tłum. R. Szubert, red. A. Bosiacki, Warszawa 2014, s. 296–297.

³⁰ Tamże, s. 112.

- Borys T., *Trwały i zrównoważony rozwój*, [w:] *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, red. W. Gasparski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Chałas K., *Godność podmiotów edukacji jako czynnik budowania życia wartościowego i kreowania środowiska edukacyjnego*, [w:] *Ku życiu wartościowemu. Idee – koncepcje – praktyki*, t. 1, *Idee – koncepcje*, red. M. Czerepaniak-Walczak, J. Madalińska-Michalak, B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018.
- Kelsen H., *Czysta teoria prawa*, tłum. R. Szubert, red. A. Bosiacki, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.
- Korwin-Szymanowska A., Lewandowska E., Tuszyńska L., *Edukacja środowiskowa w kształceniu nauczycieli w perspektywie praktycznej*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2015.
- Kuzior A., *Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2014, seria: Organizacja i Zarządzanie, z. 72, s. 88–89. https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-9fb0df8b-acbc-473a-b624-223cdf627755/c/KUZIOR_ZNP-SLOZ_72_2014.pdf [dostęp: 14.04.2018].
- Lewandowska E., *Edukacja obywatelska – edukacja demokratyczna – edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*, red. J. Bałachowicz, A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, A. Witkowska-Tomaszewska, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.
- Organizacja Narodów Zjednoczonych, A/RES/70/1, Zgromadzenie Ogólne, Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. „Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030”. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/.../agenda_2030_pl_20160923.docx [dostęp: 15.04.2018].
- Skubała P., „*Filozoficzne i etyczne aspekty ochrony środowiska*”, „Projekt Uniwersytet Partnerem Gospodarki Opartej na Wiedzy współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego”. Materiały w ramach wykładu e-learningowego dla studentów prawa UŚ, Katowice 2017.
- Śliwerski B., *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Śmiełowska M., *Wzory kulturowe a ekologia*, [w:] *Środowisko, ekologia, świadomość społeczna (studia konceptualne i empiryczne)*, red. K. Frysztacki, T. Sołdra-Gwiżdż, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Opole 1995.
- Tillman D., Hsu D., *Wychowanie w duchu wartości. Wchodzenie w świat 3–7 lat. Program edukacyjny*, tłum. R. Zawadzki, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2004.

Tuszyńska L., *Nauki o środowisku przyrodniczym*, [w:] *Edukacja środowiskowa w kształceniu nauczycieli w perspektywie praktycznej*, A. Korwin-Szymonowska, E. Lewandowska, L. Tuszyńska, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2015.

Uchwała nr 8 RM z 14.02.2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). „Monitor Polski Dziennik Urzędowy RP” z 15.03.2017 r., poz. 260.

Designing a sustainable educational environment

Summary

The text presents the impact of the idea of sustainable development on shaping the educational environment. It was pointed out that change as a constitutive trait of sustainable development implies positive changes in the educational environment. Examples of practical actions for disseminating the idea of sustainable development in child education are presented. The shaping of a sustainable educational environment should be treated as a harmonious activity, including relations with the natural and socio-cultural environment. Structural element of the learning environment is education entities. The idea of sustainable development in relation to education must be considered in the ecological, social and economic perspective. This means that a sustainable educational environment should include a network of connections in the areas of: ecology – society – economics – law.

Keywords: sustainable development, sustainable educational environment, sustainable living environment, change design, education, educational environment.